

Jovan N. Đukanović*

Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet
Srbija

SUBJEKAT KAO PROBLEM

UDC 81'367
Pregledni rad

Dependencijalna glagolska gramatika (DGG) zastupa stanovište da kombinatorika reči počiva na hijerarhiji koja podrazumeva da u svakoj sintaksičkoj strukturi jedan element predstavlja jezgro ili „glavu“, od koje zavise svi ostali sastavni elementi te strukture. U rečenici ulogu tog jezgra igra glagol, i njemu su podređeni svi drugi rečenični delovi, pa i subjekat. Kada ulogu subjekta vrši imenica ili zamenica, ona međutim mora kongruirati sa ličnim oblikom glagola. Iz toga proizilazi dvostruka zavisnost subjekta od glagola kao predikata: morfološka podudarnost (u licu i broju) i sintaksička zavisnost u ulozi glagolske dopune. Kod prostih glagolskih oblika odnosi zavisnosti unutar rečenice lako se mogu grafički predstaviti. Problem se javlja samo kod složenih glagolskih oblika, tj. kod rečenica sa tzv. glagolskim kompleksima. Onda imenska reč u ulozi subjekta, s jedne strane, morfološki zavisi od pomoćnog glagola, koji se smatra vrhovnim regensom, ali s druge strane i od valentnosti glavnog glagola, koji je u hijerarhiji ispod glavnog glagola. Varijanta DGG-a koju je razvio U. Engel to ne dopušta, jer ovaj autor smatra da svaki dependens može zavisiti od jednog i samo jednog regensa. Ni Eromsov predlog, a ni Engelove naknadne ispravke ne nude prihvatljiva rešenja ove teorijske nejasnoće. Autor ovog rada zato predlaže da se glagolsko jezgro rečenice, čak i onda kada je u obliku glagolskog kompleksa, shvati kao jedinstvena celina, kao što DGG već čini kod glagola sa prefiksom i kod povratnih glagola. Na Taj način subjekat sintaksički zavisi od glagolskog oblika kao celine. Kongruenciji u licu i broju pripada tek drugorazredni značaj za strukturu rečenice, zato što se odnosi isključivo na imenice i zamenice, a funkciju subjekta uz to mogu vršiti i zavisne rečenice i infinitivske konstrukcije.

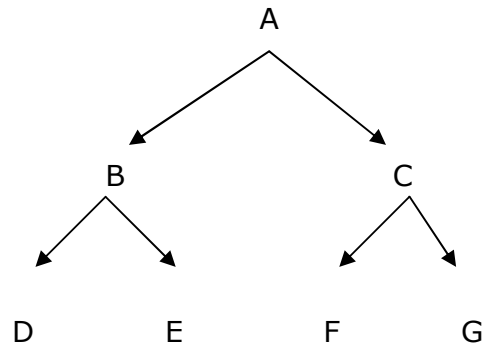
Ključne reči: *dependencijalni gramatički model, teorija valentnosti, subjekat kao dopuna glagolu, kongruencija: subjekat – predikat, status subjekta kod U. Engela i H.V. Eromsa, semantička valentnost*

Model dependencijalne glagolske gramatike (DGG), danas dominantan u lingvističkoj germanistici i u didaktici nemačkog kao maternjeg a još više kao stranog jezika, a čije je osnovne principe formulisao Francuz Lisijen Tenijer (*L. Tesnière*, 1959), polazi u analizi sintaktičkih struktura (frazu i rečenica) od teze da kombinatorika elemenata u tim strukturama počiva na principu međusobne hijerarhijske zavisnosti tako što jedan član te strukture predstavlja jezgro, centar, od koga sintaktički zavise ostali delovi te

---

* Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Studentski trg 3, Beograd; imejl: jdjuka@eunet.rs

strukture. A i ti delovi mogu biti složene strukture, opet sa hijerarhijskom organizacijom elemenata:

Kad se radi o rečenici, njen centralni deo čini glagol od koga zavise svi ostali delovi te rečenice. Pri tome, u izboru i obliku tih zavisnih delova važnu ulogu igra jedna osobina glagola koju je Tenijer, po ugledu na hemiju, nazvao valentnost, tj. sposobnost da glagol za sebe vezuje određene klase reči u određenom obliku; ili drugim rečima, da glagol kao predikat u rečenici otvara oko sebe prazna mesta koja moraju biti popunjena drugim rečima u određenom obliku.

Rečenica:

Ich begegnete meinem Kollegen Wolf.

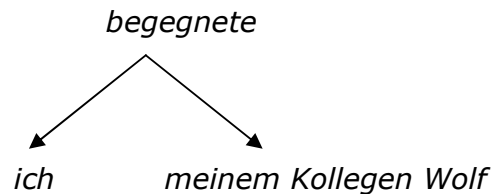
jeste potpuna i gramatički ispravna, jer glagol *begegnen*, tj. njegova valentnost, zahteva da se u njegovom okruženju obavezno nađu dva zavisna elementa: jedan u nominativu (*ich*) i drugi u dativu (*meinem Kollegen Wolf*). Neki drugi oblik dao bi nepravilnu i gramatički neispravnu strukturu.

Ovaj model DGG razvili su i dopunili u germanističkoj lingvistici najpre G.Helbig u Lajpcigu i U.Engel na Institutu za nemački jezik u Manhajmu, a zatim i H. J. Heringer, K. Tarvainen i još neki, uz manje ili veće razlike, mada se tragovi i nagoveštaji te osobine, ali isključivo kod glagola, mogu uočiti još početkom 20. veka kod O.Behagela (*Behaghel*) i J.Hajzea (*Heyse*) a kasnije i K.Bilera (*Bühler*), ali bez detaljnijeg proučavanja tog fenomena.

Model DGG U.Engela proklamovao je načelo da u jednoj sintaktičkoj strukturi (ovde ćemo se ograničiti samo na prostu rečenicu) svaki podređeni

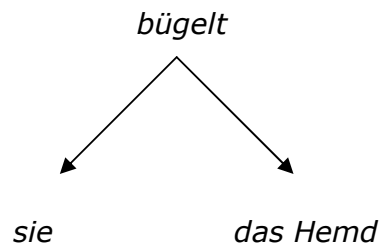
element može zavisiti samo od jednog nadređenog elementa, i to on prikazuje u dijagramu ovako:

(1)

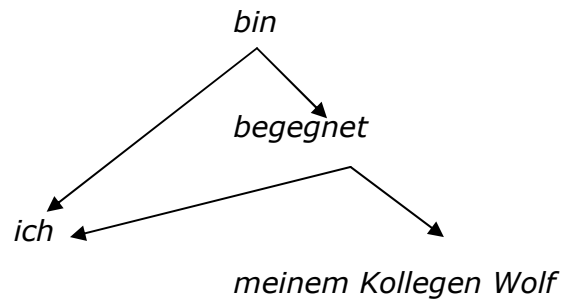
Dakle, od glagola (*begegnen*) kao predikata zavisi subjekat i drugi objekti koji se po DGG zovu dopune ili dodaci u tačno određenom obliku: subjekat u nominativu i dopuna u dativu. Neki drugi glagol s drukčijom valentnošću zahtevaće dopune u nekom drugom obliku:

(2)

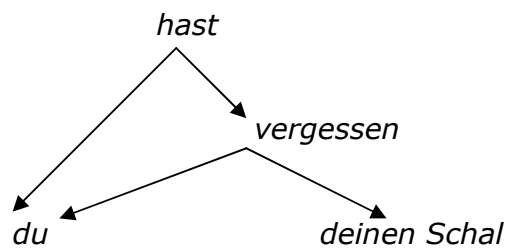
Pri tome važi pravilo da se subjekat i glagol, zapravo njegov lični oblik, slažu u licu i broju. To je jasan slučaj kod prostih glagolskih oblika kao što su prezent, preterit, imperativ i konjunktiv 1 i 2; tu se morfološka kongruencija subjekta i glagola poklapa sa sintaktičkom i semantičkom valentnošću toga glagola koja diktira pojavu subjekta kao obavezne dopune. Međutim, ako je u pitanju glagolski kompleks, dakle složeni oblik glagola koji se sastoji od ličnog oblika pomoćnog glagola (*haben, sein, werden*, modalnih, modalitetnih i infinitivskih glagola) i neličnih oblika (infinitiva ili participa 2) glavnog glagola koji je nosilac valentnosti, onda dolazi do specifičnog slučaja koji na neki način protivreči principu DGG (po Engelu). Naime, subjekat će se naći u dvostrukom odnosu zavisnosti: morfološki će zbog kongruencije u licu i broju zavisiti od pomoćnog glagola, a sintaktički od glavnog glagola. A to bi grafički izgledalo ovako:

(3) *Ich bin meinem Kollegen Wolf begegnet.*

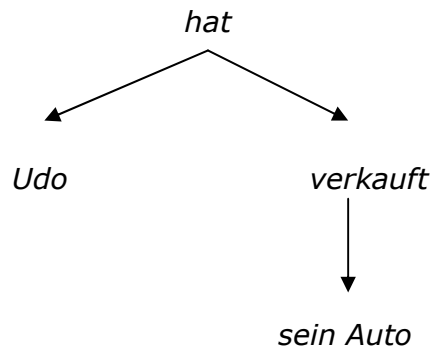
ili:

(4) *Du hast deinen Schal vergessen.*

Ovaj paradoks, da jedna dopuna (subjekat) zavisi od dva dela glagolskog kompleksa kao jedinstvenog rečeničnog jezgra, dok sve druge dopune oblikom, dakle morfološki, i funkcijom, dakle sintaktički, zavise samo od jednog (neličnog) dela glagolskog kompleksa, pokušao je da reši H. V.Eroms (*H.-W.Eroms*, 2000:113-118) tako što je subjekat podredio pomoćnom glagolu a ostale dopune glavnom glagolu:

(5) *Udo hat sein Auto verkauft.*

Kod ovog modela subjekat se samo morfološki slaže sa ličnim oblikom pomoćnog glagola, ali je time izuzet od valentnosti glavnog glagola, tj. ne podleže toj osobini kao drugi delovi rečenice, pa samim tim i nije u sastavu rečenice. Reč je, odnosno, o besubjekatskim rečenicama tipa: *Es regnet. Mich friert.* U duhu ovog rešenja moglo bi se tvrditi da subjekat ne mora da podleže ni semantičkim restrikcijama glavnog glagola, pa se mogu smatrati prihvatljivim i rečenice:

(6) ***Das Unkraut** *beschwerte sich beim Beamten am Schalter.*

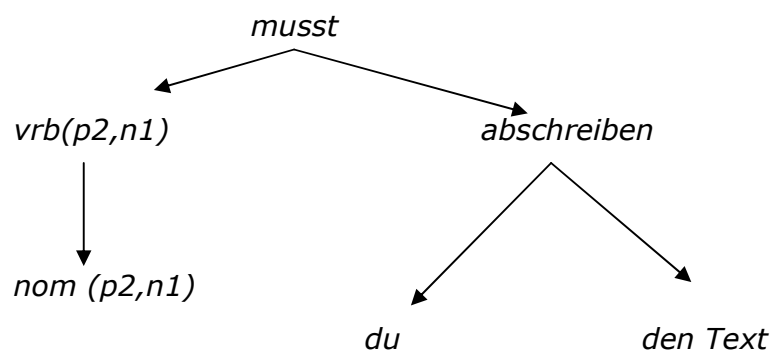
(7) ***Der Schlüssel** *weinte bitterlich.*

(8) ***Das Vergnügen** *blieb den ganzen Tag im Bett.*

To je, naravno, teško prihvatiti. Za Engela je daleko važnija semantička podnošljivost i usklađenost subjekta i centralnog glagola od morfološke podudarnosti formi subjekta i pomoćnog glagola, mada smatra da ni Eromsovo rešenje ne treba paušalno ignorisati (Engel, 2004a: 94, Engel, 2004b: 206). Zato on koriguje svoj raniji stav i predlaže rešenje koje obuhvata morfološku kongruenciju subjekta i pomoćnog glagola i sintaktičku zavisnost subjekta od centralnog glagola na drugačiji način. Prema tom rešenju (Engel, 2004a: 95) morfološka kongruencija se izdvaja od subjekta kao rečeničnog dela i grafički prikazuje kao zasebna pojava, kao specifičan

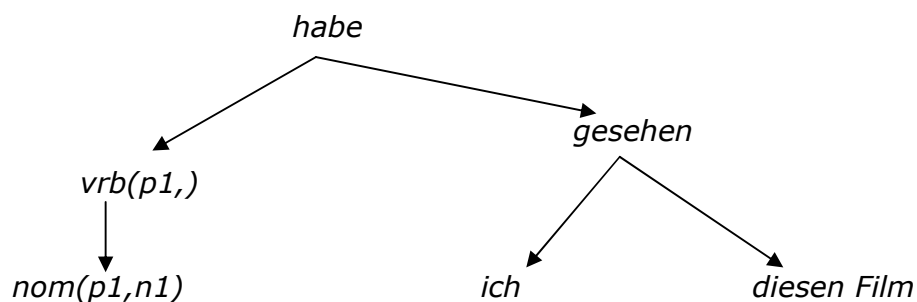
odnos reči u ulozi subjekta i ličnog oblika pomoćnog glagola kao dela glagolskog kompleksa, koji nije ni od kakvog značaja za oblikovanje rečenične strukture, dok se subjekat, kao deo rečenice zavisen od glavnog glagola, posebno vezuje za taj centralni glagol, zajedno sa ostalim delovima rečenice. To posebno prikazivanje morfološke kongruencije Engel markira oznakama: *vrb* za pomoćni glagol, *nom* za leksemu u funkciji subjekta, *p* za lice a *n* za numerus/broj, dok se brojevi iza lica (*p* 1/2/3) i numerusa (*n* 1/2) odnose na prvo, drugo, treće lice, i singular (1) i plural (2). U grafičkom predstavljanju to bi izgledalo ovako:

(9) *Du musst den Text abschreiben.*

ili:

(10) *Ich habe diesen Film gesehen.*

Na ovaj način Engel smatra da su na korektan i precizan način prikazani i morfološko slaganje subjekta i pomoćnog glagola, kao i da pojava i semantika subjekta zavise od glavnog glagola.

Međutim, formalna podudarnost lekseme u ulozi subjekta i ličnog oblika pomoćnog glagola u sklopu glagolskog kompleksa predikata jeste prevashodno morfološka pojava i kao takvoj joj nije mesto u opisu sintaktičkih odnosa i veza leksema u rečenicama. Uostalom, ima slučajeva kada se oblici subjekta i pomoćnog glagola u pogledu broja ne slažu, kao u primeru:

(11) ***Der Chef oder sein Stellvertreter muss den Vertrag unterschreiben.***

Ovde subjekat izražava množinu a lični oblik pomoćnog glagola stoji u jednini.

Osim toga, iz gore navedenog markiranja morfološke kongruencije, izdvojene od subjekta kao rečničkog dela, ne vidi se jasno da se oznake lica i broja (prema navedenoj šemi) odnose na subjekat, a isto tako se, čini se nepotrebno, ovakvom markacijom favorizuje subjekat u odnosu na ostale zavisne rečničke delove, čime se narušava princip sintaktičke ravnopravnosti svih elemenata zavisnih od jednog jezgra. Ovome treba dodati i, po svemu sudeći previđenu činjenicu, da se u funkciji subjekta može naći i zavisna rečenica i infinitivska konstrukcija kod kojih nema ni govora o kongruenciji sa pomoćnim glagolom. Tamo naime pomoćni glagol stoji uvek u 3. licu jednine:

(12) ***Dass er die Stelle verloren hat, wundert mich sehr.***

(13) ***Ob sie kommen werden, ist nicht sicher.***

(14) ***Dich zu verstehen, war gar nicht schwer.***

Za rešenje ovog problema možda se mora poći od činjenice da glagol kao jedina klasa reči poseduje u svojoj fleksiji osobinu dvodelnosti, tj. da se pojedini oblici sastoje od dva zasebna ali međusobno povezana elementa koji

se u određenim konjugacionim formama mogu odvojiti jedan od drugog kao zasebne lekseme. To se javlja u tri slučaja:

1. Kod glagolskog kompleksa koji se sastoji od pomoćnog glagola u ličnom obliku i centralnog glagola u neličnom obliku:

- (15) *Ihr **seid** aber fleißig **gewesen**!*
- (16) *Wir **müssen** ihm **helfen**.*
- (17) *Wann **wirst** du die Miete **bezahlen**?*
- (18) *Sie **haben** nur **zu schweigen**!*
- (19) *Ich **höre** den Alten **husten**.*
- (20) *Der Kranke **wird** bald **operiert werden**.*
- (21) *Thomas **ist** zu **beneiden**.*

- 2) Kod glagola izvedenih s naglašenim prefiksima koji se u određenim oblicima (u prezentu, preteritu, imperativu, konjunktivu 1 i 2) odvajaju od osnovnog glagola i u samostalnim rečenicama stoje na njihovom kraju:

- (22) *Sie **machte** die Tür **zu**.*
- (23) ***Schlagen** Sie die Seite 28 **auf**!*
- (24) *Ich **lege** Ihnen das Beweismaterial **vor**.*

- 3) Kod tzv. pravih ili formalno refleksivnih glagola kod kojih je refleksivna zamenica *sich* (i njeni ekvivalenti) obavezni sastavni i nezamenljivi deo, iako se piše odvojeno od glagola: *sich befinden*, *sich beeilen*, *sich freuen*, *sich schämen* i dr. Kod prefigiranih i refleksivnih glagola (slučajevi 2 i 3) Engel (*Engel*, 2004a: 232) konstatuje da su prefiks i obavezna refleksivna zamenica „integralni sastavni delovi glagola“ ali kad se u nekim oblicima nađu odvojeni

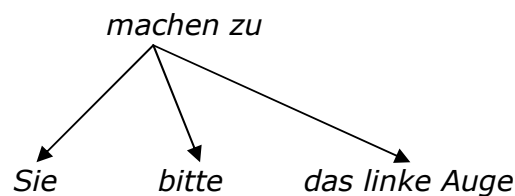
od osnove „moraju se shvatiti kao kvazi samostalni elementi“,¹ kao u primerima:

(25) *Sie hat **sich** eben nicht der Situation gemäß **verhalten**.*

(26) ***Machen** Sie bitte das linke Auge **zu!***

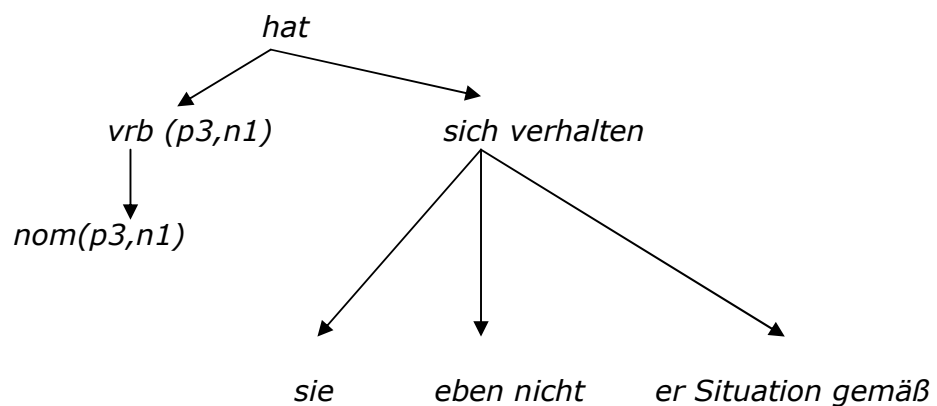
No u grafičkom prikazu oni se tretiraju kao celina od koje zavisi i subjekat, zajedno sa ostalim delovima rečenice:

(27)

Sad se, međtuim, nameće pitanje: zašto se tako i ne postupi sa glagolskim kompleksom, koji, mada se sastoji od dva dela, ipak tretira kao jedna morfološka celina? Zašto se u primeru (27) glagol s razdvojnim prefiksom smatra jednom celinom, dok se u primerima (9) i (10) glagolski kompleks prikazuje u hijerarhijskom nizu? Ova očigledna nedoslednost najbolje se očituje u grafičkim prikazu primera (25):

(28)

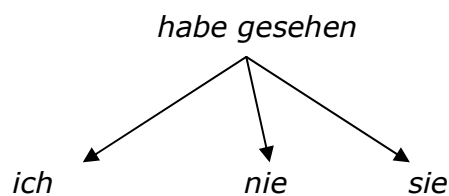

¹ Prev. autor

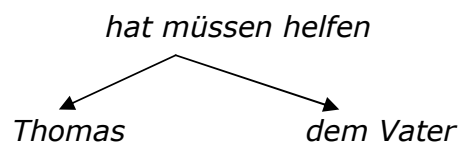
Tu se refleksivna zamenica smatra sastavnim delom glagola (što i jeste) i tako se i beleži, a glagol u perfektu kao složenom ali morfološki jedinstvenom obliku razdvaja se u hijerarhiji na pomoćni glagol i particip 2, pri čemu je nelični oblik podređen ličnom.

Sva ova nedoslednost u opisu rečnične strukture i problem koji nastaje zbog dvostruke veze subjekta (imenice ili zamenice) sa pomoćnim i glavnim glagolom mogli bi se izbeći ako bi se i glagolski kompleks tretirao kao jedna celina, kao složeni konjugacioni oblik. Pri tome činjenica da se taj oblik sastoji od dva ili više delova nema nikakvog značaja za odnose unutar neke sintaktičke strukture; to je isključivo morfološka odlika glagola, isto kao pojava ili blokada predmetka *ge-* kod tvorbe participa 2. To isto važi i za prefigurane i refleksivne glagole. Odatle sledi zaključak da je subjekat sintaktički podređen, zajedno sa ostalim zavisnim delovima rečenice, celom predikatu, bez obzira da li je on prost ili složen oblik (glagolski kompleks):

(29) *Ich habe sie nie gesehen.*

(30) *Thomas hat dem Vater helfen müssen.*

Ovde je redosled predikata *hat müssen helfen* zbog toga što je oblik *hat müssen* perfekt pomoćnog glagola u modalnom kompleksu, u kome je glagol *helfen* centralni elemenat.

A kongruencija subjekta (kad je on imenica ili zamenica) i ličnog oblika pomoćnog glagola nije od primarnog značaja da bi specijalno bila markirana. Uostalom, ni kod nekog padežnog oblika ne markira se posebno njegov nastavak, pa zašto bi se to činilo kod glagolskih oblika. Za sintaksu je bitnije da se u rečenici odrede i markiraju hijerarhijski odnosi jezgra i njegovih zavisnih delova. Time se dobija vernija slika interne organizacije rečenice kao sintaktičke strukture.

Literatura:

Ágel, V. & Hessky R. (ur). (1992). *Offene Fragen – offene Antworten in der Sprachgermanistik*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Engel, U. (1994). *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*. 3. völlig neu bearbeitete Auflage. Berlin: E. Schmidt Verlag.

Engel, U. (2004)a. *Deutsche Grammatik. Neubearbeitung*. München: Iudicium Verlag.

Engel, U. (2004)b. *Neues zur DVG. Convivium. Germanistisches Jahrbuch, Polen*, 193-222.

Eroms, H.W. (2000). *Syntax der deutschen Sprache*. Berlin et al.: de Gruyter.

Gross, H. (1990). *Einführung in die germanistische Linguistik*. München: Iudicium Verlag.

Helbig, G. & Schenkel, W. (1969). *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. Leipzig: Bibliographisches Institut.

Heringer, H.J. (1970). *Theorie der deutschen Syntax*. München: Hueber Verlag.

Tarvainen, K. (1981). *Einführung in die Dependenzgrammatik*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Tesnière, L. (1959). *Éléments de syntaxe structurale*. Paris: Klincksieck.

Weber, H.J. (1992). *Dependenzgrammatik. Ein Arbeitsbuch*. Tübingen:

Narr

Zusammenfassung

DAS SUBJEKT ALS PROBLEM

Die Dependenz-Verb-Grammatik (DVG) vertritt die Auffassung, dass die Kombinatorik der Wörter auf einer Hierarchie beruht, bei der in jeder syntaktischen Struktur ein Element den Kern oder Kopf darstellt, von dem alle anderen Bestandteile der Struktur abhängen. In einem Satz ist das Verb dieser Kern und ihm sind alle anderen Satzglieder, darunter auch das Subjekt, untergeordnet. Aber wenn das Subjekt ein Nomen oder ein Pronomen ist, muss es in Person und Numerus mit der Personalform des Verbs kongruieren. Dabei entsteht eine doppelte Abhängigkeit des Subjekts vom Verb als Prädikat: eine morphologische Übereinstimmung (in Person und Numerus) und eine syntaktische als Ergänzung zum Verb. Bei einfachen Verbformen ist die grafische Darstellung einfach. Ein Problem tritt nur auf, wenn das Verb in einer zusammengesetzten Form vorkommt, also als Verbalkomplex. Dann ist das nominale Subjekt morphologisch an das Hilfsverb, das als der oberste Regens gilt, gebunden, und zugleich vom Zentralverb valenzabhängig, das wiederum hierarchisch unter dem Hilfsverb liegt. So etwas ist aber in der DVG-Variante von U. Engel nicht zulässig; ein Dependens kann nur von einem Regens abhängen. Auch der Vorschlag von Eroms und die nachträgliche Korrektur Engels bieten keine akzeptable Lösung dieser theoretischen Unklarheit. Eine mögliche Lösung bietet der Verfasser dadurch, dass der verbale Satzkern, auch in Form des Verbalkomplexes, als eine Einheit aufgefasst werden muss, genauso wie die präfigierten und reflexiven Verben in der DVG behandelt werden. Auf diese Weise bleibt das Subjekt von der gesamten Verbform syntaktisch abhängig und die Person–Numerus–Kongruenz wird von zweitrangiger Bedeutung für die Satzstruktur, weil sie nur für Nomina und Pronomina gilt. Aber in Subjektfunktion können auch Nebensätze und Infinitivkonstruktionen vorkommen.

Schlüsselwörter: *Dependenzmodell, Valenztheorie, Subjekt als Verbergänzung, Kongruenz: Subjekt – Prädikat, Status des Subjekts bei U.Engel und H.W.Eroms, die semantische Valenz.*